

REGULACJE PRAWNE W ZAKRESIE WSPIERANIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ

radca prawny LIDIA MAKARSKA

1

Projekt pn. „Dla rodziny” - doskonalenie zawodowe kadr systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej jest współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020

USTAWY:

- z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U.2020.821 t.j. z dnia 2020.05.08)
- z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U.2019.1507 t.j. z dnia 2019.08.12)
- z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U.2020.218 t.j. z dnia 2020.02.11)
- z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i nieletnich (Dz.U.2020.1359 t.j. z dnia 2020.08.10)
- z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U.2019.1460 t.j. z dnia 2019.08.05)

2

ZAKRES TEMATYCZNY SZKOLENIA:

- USTAWA O WSPIERANIU RODZINY I SYSTEMIE PIECZY ZASTĘPCZEJ
- WSPÓŁPRACA INTERDYSCYPLINARNA W ZAKRESIE WSPIERANIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ
- PRAKTYKI SĄDÓW Z OBSZARU WSPIERANIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ

3

ISTOTA PIECZY ZASTĘPCZEJ. FORMA PIECZY ZASTĘPCZEJ

4

Pieczą zastępczą jest sprawowana w przypadku **niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców** (art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹, dalej: u.w.r.).

Zapewnienie dziecku pieczy zastępczej stanowi realizację zasady pomocniczości i jest **konstytucyjnym obowiązkiem państwa** (art. 72 ust. 2 Konstytucji RP), podobnie jak udzielenie rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej pomocy (art. 71 ust. 1 Konstytucji RP), zwłaszcza w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych (art. 8 ust. 1 u.w.r.).

5

System wspierania rodziny i pieczy zastępczej opiera się na konstytucyjnej **zasadzie pomocniczości państwa, poszanowaniu praw dziecka** określonych w Konwencji o prawach dziecka oraz uznaje podmiotowość dziecka i rodziny (art. 4 u.w.r.). Dziecko umieszczone w pieczy zastępczej ma m.in. prawo do: wychowania w rodzinnych formach pieczy zastępczej, powrotu do rodziny, utrzymywania osobistych kontaktów z rodzicami i stabilnego środowiska wychowawczego.

6

Art. 112(3) k.r.o.

§ 1. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej może nastąpić jedynie wówczas, gdy uprzednio stosowane inne środki przewidziane w art. 109 § 2 pkt 1–4 oraz formy pomocy rodzicom dziecka, o których mowa w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, nie doprowadziły do usunięcia stanu zagrożenia dobra dziecka, chyba że konieczność niezwłocznego zapewnienia dziecku pieczy zastępczej wynika z poważnego zagrożenia dobra dziecka, w szczególności zagrożenia jego życia lub zdrowia.

§ 2. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców wyłącznie z powodu ubóstwa nie jest dopuszczalne.

7

Art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

1. W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

3. Decyzję, o której mowa w ust. 1, pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem, lub ratownikiem medycznym, lub pielęgniarką. Przepisy art. 598¹⁰, art. 598¹¹ § 3 i art. 598¹² § 1 zdanie pierwsze ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio.

8

Art. 47 Konstytucji RP

Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

Art. 1 ust. 2 ustawy o Policji

Do podstawowych zadań Policji należą: 1) ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra;

9

Art. 4 [Prawa dziecka]

Stosując ustawę, należy mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka do:

- 1) wychowania w rodzinie, a w razie konieczności wychowywania dziecka poza rodziną - do opieki i wychowania w rodzinnych formach pieczy zastępczej, jeśli jest to zgodne z dobrem dziecka;
- 2) powrotu do rodziny;
- 3) utrzymywania osobistych kontaktów z rodzicami, z wyjątkiem przypadków, w których sąd zakazał takich kontaktów;
- 4) stabilnego środowiska wychowawczego;
- 5) kształcenia, rozwoju uzdolnień, zainteresowań i przekonań oraz zabawy i wypoczynku;
- 6) pomocy w przygotowaniu do samodzielnego życia;
- 7) ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie dziecka;
- 8) informacji i wyrażania opinii w sprawach, które go dotyczą, odpowiednio do jego wieku i stopnia dojrzałości;
- 9) ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem;
- 10) poszanowania tożsamości religijnej i kulturowej;
- 11) dostępu do informacji dotyczących jego pochodzenia.

10

Art. 2 [System pieczy]

1. Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji.

2. System pieczy zastępczej to zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców.

11

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w art. 2 ust. 3 wymienia następujące jednostki organizacyjne wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej:

- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego wykonujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, np. ośrodki pomocy społecznej (gmina),
- powiatowe centra pomocy rodzinie (powiat),
- placówki wsparcia dziennego (gmina),
- organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej (powiat),
- placówki opiekuńczo-wychowawcze (powiat),
- regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne (samorząd województwa),
- interwencyjne ośrodki preadopcyjne (samorząd województwa),
- ośrodki adopcyjne (samorząd województwa),
- podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

12

Wszystkie podmioty pracujące na rzecz rodziny przeżywającej trudności w wykonywaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz na rzecz ochrony i pomocy dzieciom mają ze sobą współpracować.

Ustawodawca w art. 3 ust. 1 u.w.r. zobowiązuje jednostki organizacyjne wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej do współpracy z sądami i ich organami pomocniczymi.

Z kolei obowiązek współpracy sądu i sędziego rodzinnego z „organami, instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się na danym terenie problematyką rodziny, dzieci i młodzieży (...)” wynika z § 219 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych.

13

We wspieraniu rodzin zastępczych w codziennych obowiązkach najważniejszą rolę pełni koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, zatrudniony przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej.

14

ROLA ASYTENTA RODZINY.

15

Art. 32 [Piecza zastępcza]

1. Piecza zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców.
2. Pieczę zastępczą organizuje powiat.

Art. 34 [Forma pieczy zastępczej]

Pieczą zastępczą jest sprawowana w formie:

- 1) rodzinnej;
- 2) instytucjonalnej.

16

Art. 39 [Formy rodzinnej pieczy]

Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

- 1) rodzina zastępcza:
 - a) spokrewniona,
 - b) niezawodowa,
 - c) zawodowa, w tym zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna;
- 2) rodzinny dom dziecka.

17

RODZINNA PIECZA ZASTĘPCZA

18

Art. 41 [Formy rodzin lub domów]

1. Rodzinę zastępczą lub rodzinny dom dziecka tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej, z zastrzeżeniem art. 55 i 58.

2. Rodzinę zastępczą spokrewnioną tworzą małżonkowie lub osoba, o których mowa w ust. 1, będący wstępniymi lub rodzeństwem dziecka.

3. Rodzinę zastępczą zawodową lub rodzinę zastępczą niezawodową tworzą małżonkowie lub osoba, o których mowa w ust. 1, niebędący wstępniymi lub rodzeństwem dziecka.

19

Art. 33 [Piecza zastępcza; zakres]

Pieczka zastępcza zapewnia:

1) pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe - dążenie do przysposobienia dziecka, a w przypadku braku możliwości przysposobienia dziecka - opiekę i wychowanie w środowisku zastępczym;

2) przygotowanie dziecka do:

- a) godnego, samodzielnego i odpowiedzialnego życia,
- b) pokonywania trudności życiowych zgodnie z zasadami etyki,
- c) nawiązywania i podtrzymywania bliskich, osobistych i społecznie akceptowanych kontaktów z rodziną i rówieśnikami, w celu łagodzenia skutków doświadczania straty i separacji oraz zdobywania umiejętności społecznych;

3) zaspokojenie potrzeb emocjonalnych dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych.

20

UMIESZCZENIE DZIECKA W PIECZY ZASTĘPCZEJ:

- w oparciu o przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego
- w oparciu o przepisy ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie
- na podstawie ustawy o Policji

21

Art. 100 k.r.o.

§ 1. Sąd opiekuńczy i inne organy władzy publicznej są obowiązane udzielać pomocy rodzicom, jeżeli jest ona potrzebna do należytego wykonywania władzy rodzicielskiej. W szczególności każde z rodziców może zwrócić się do sądu opiekuńskiego o odebranie dziecka od osoby nieuprawnionej, a także zwrócić się do sądu opiekuńskiego lub innego właściwego organu władzy publicznej o zapewnienie dziecku pieczy zastępczej.

§ 2. W wypadkach, o których mowa w § 1, sąd opiekuńczy lub inne organy władzy publicznej zawiadamiają jednostkę organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, w rozumieniu przepisów o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, o potrzebie udzielenia rodzinie dziecka odpowiedniej pomocy. Właściwa jednostka organizacyjna wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej jest obowiązana informować sąd o rodzajach udzielanej pomocy i jej rezultatach.

22

Art. 109 k.r.o.

§ 1. Jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia.

§ 2. Sąd opiekuńczy może w szczególności:

5) zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo w instytucjonalnej pieczy zastępczej albo powierzyć tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej małżonkom lub osobie, niespełniającym warunków dotyczących rodzin zastępczych, w zakresie niezbędnych szkoleń, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej albo zarządzić umieszczenie małoletniego w zakładzie opiekuńczo-leczniczym, w zakładzie pielęgnacyjno-opiekuńczym lub w zakładzie rehabilitacji leczniczej.

23

§ 4. W przypadku, o którym mowa w § 2 pkt 5, a także w razie zastosowania innych środków określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej sąd opiekuńczy zawiadamia o wydaniu orzeczenia właściwą jednostkę organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, która udziela rodzinie małoletniego odpowiedniej pomocy i składa sądowi opiekuńczemu, w terminach określonych przez ten sąd, sprawozdania dotyczące sytuacji rodziny i udzielanej pomocy, w tym prowadzonej pracy z rodziną, a także współpracuje z kuratorem sądowym.

24

Postępowanie wszczynane:

- na wniosek rodziców / jednego z rodziców,
- z urzędu,
- na skutek zawiadomienia przez instytucję, rodzinę, inne zaniepokojone osoby dostrzegające dysfunkcje w rodzinie, tzw. wgląd w sytuację rodzinną dziecka (art. 572 k.p.c.).

25

Art. 35 [Umieszczenie w pieczy zastępczej]

1. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu, z zastrzeżeniem ust. 2 oraz art. 35a, art. 58 ust. 1 pkt 2 i 3 i art. 103 ust. 2 pkt 2 i 3.
2. W przypadku pilnej konieczności, na wniosek lub za zgodą rodziców dziecka, możliwe jest umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej, na podstawie umowy zawartej między rodziną zastępczą lub prowadzącym rodzinny dom dziecka a starostą właściwym ze względu na miejsce zamieszkania tej rodziny lub miejsce prowadzenia rodzinnego domu dziecka. O zawartej umowie starosta zawiadamia niezwłocznie sąd.

26

Tab. 2. Liczba dzieci w pieczy zastępczej w latach 2014-2019

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Dynamika 2018=100
Ogółem:	77 348	76 503	74 757	73 129	72 339	72 450	100,15
Rodzinna piecza zastępcza	57 651	56 986	56 544	55 721	55 288	55 458	100,31
% udział dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej (wskaźnik deinstytucjonalizacji)	75%	74%	76%	76%	76%	77%	-
Instytucjonalna piecza zastępcza	19 697	19 517	18 213	17 408	17 051	16 992	99,65
% udział dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej	25%	26%	24%	24%	24%	23%	-

Źródło: Opracowanie MBPFS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2019 (stan na dzień 31 grudnia danego roku).

27

Tab. 5. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej w latach 2014–2019

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Dynamika 2018 = 100
Ogółem	57 651	56 986	56 544	55 721	55 288	55 458	100,3
rodziny zastępcze spokrewnione	32 405	31 951	31 647	30 816	30 185	29 868	98,9
rodziny zastępcze niezawodowe	15 890	15 486	15 268	14 838	14 528	14 287	98,3
rodziny zastępcze zawodowe	6 773	6 371	6 270	6 355	6 572	6 817	103,7
rodzinne domy dziecka	2 583	3 178	3 359	3 712	4 003	4 486	112,1

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014–2019 (stan na dzień 31 grudnia danego roku).

28

Tab. 6. Liczba dzieci w poszczególnych formach rodzinnej pieczy zastępczej w latach 2018–2019 wg województw

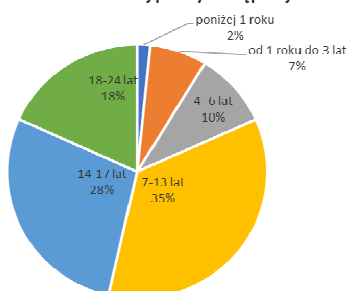
Lp.	Województwo	Rodziny zastępcze spokrewnione		Rodziny zastępcze niezawodowe		Rodziny zastępcze zawodowe		Rodzinne domy dziecka		Ogółem	
		2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019
1	Dolnośląskie	3 389	3 364	99	1 366	1370	100	487	483	99	461
2	Kujawsko-pomorskie	1 700	1 686	99	855	856	100	356	428	120	289
3	Lubelskie	1 473	1 484	101	655	635	97	270	303	112	122
4	Lubuskie	1 096	1 119	102	512	499	97	323	360	111	69
5	Łódzkie	2 444	2 477	101	1 058	1 044	98	353	376	107	243
6	Mazowieckie	1 523	1 510	99	809	777	96	413	421	102	144
7	Mazowieckie	3 519	3 391	96	1 567	1 569	100	507	521	103	318
8	Opolskie	760	775	102	447	446	100	145	189	130	123
9	Podkarpackie	927	924	100	601	573	95	281	274	105	27
10	Podlaskie	759	776	102	348	342	104	172	166	97	67
11	Pomorskie	1 804	1 822	101	895	863	96	546	554	101	729
12	Śląskie	4 080	3 969	97	2 055	1 970	96	988	1 033	105	563
13	Świętokrzyskie	889	890	100	359	360	100	130	102	78	75
14	Warmińsko-mazurskie	1 474	1 397	95	771	748	97	418	413	99	184
15	Wielkopolskie	2 283	2 277	100	1 431	1 402	98	769	798	104	159
16	Zachodniopomorskie	2 065	2 007	97	799	816	102	434	396	91	420
-	RAZEM	30 185	29 868	99	14 528	14 287	98	6 572	6 817	104	4 003

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2018–2019 (stan na dzień 31 grudnia danego roku).

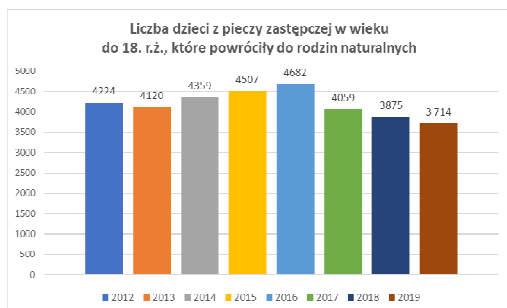
29

Wiek dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej w 2019 r.

30

31

Art. 37 [Okres pieczy]

1. Objęcie dziecka jedną z form pieczy zastępczej następuje na okres nie dłuższy niż do osiągnięcia pełnoletności.

2. Osoba, która osiągnęła pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej, może przebywać w dotychczasowej rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo placówce opiekuńczo-wychowawczej, za zgodą odpowiednio rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka albo dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 25. roku życia, jeżeli:

1) uczy się:

- a) w szkole,
- c) w uczelni,
- d) u pracodawcy w celu przygotowania zawodowego lub

2) legitymuje się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności i uczy się:

- a) w szkole,
- c) w uczelni,
- d) na kursach, jeśli ich ukończenie jest zgodne z indywidualnym programem usamodzielnienia,
- e) u pracodawcy w celu przygotowania zawodowego.

32

Art. 42 [Funkcje rodziny zastępczej]

1. Pełnienie funkcji rodziny zastępczej oraz prowadzenie rodzinnego domu dziecka może być powierzone osobom, które:

- 1) dają rękojmię należytego sprawowania pieczy zastępczej;
- 2) nie są i nie były pozbawione władzy rodzicielskiej, oraz władza rodzicielska nie jest im ograniczona ani zawieszona;
- 3) wypełniają obowiązek alimentacyjny - w przypadku gdy taki obowiązek w stosunku do nich wynika z tytułu egzekucyjnego;
- 4) nie są ograniczone w zdolności do czynności prawnych;

33

5) są zdolne do sprawowania właściwej opieki nad dzieckiem, co zostało potwierdzone:

- a) zaświadczeniem lekarskim o stanie zdrowia wystawionym przez lekarza podstawowej opieki zdrowotnej, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 27 października 2017 r. o podstawowej opiece zdrowotnej, oraz
 - b) opinią o posiadaniu predyspozycji i motywacji do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka wystawioną przez psychologa, który posiada co najmniej wykształcenie wyższe magisterskie na kierunku psychologia oraz 2-letnie doświadczenie w poradnictwie rodzinnym;
- 6) przebywają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, z tym że w przypadku cudzoziemców ich pobyt jest legalny;
- 7) zapewnią odpowiednie warunki bytowe i mieszkaniowe umożliwiające dziecku zaspokajanie jego indywidualnych potrzeb, w tym:
- a) rozwoju emocjonalnego, fizycznego i społecznego,
 - b) właściwej edukacji i rozwoju zainteresowań,
 - c) wypoczynku i organizacji czasu wolnego.

34

2. Pełnienie funkcji rodziny zastępczej niezawodowej lub zawodowej oraz prowadzenie rodzinnego domu dziecka może być powierzane osobom, które nie były skazane prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo.

3. W przypadku rodziny zastępczej niezawodowej co najmniej jedna osoba tworząca tę rodzinę musi posiadać stałe źródło dochodów.

35

Pieczą zastępczą trwa tak długo, jak długo utrzymują się powody jej zastosowania przez sąd opiekuńczy, czyli jest rozwiązaniem tymczasowym a nie docelowym.

Jednostki powiatu odpowiedzialne za organizację pieczy zastępczej mają ustawowy obowiązek systematycznego oceniania sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy i weryfikowania, czy możliwy jest powrót dziecka pod opiekę rodziców (art.129 u.w.r. i art. 135 u.w.r.), czyli reintegracja rodziny.

Jeśli od umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej minęło 18 miesięcy i reintegracja rodziny nie jest możliwa, organizator rodzinnej pieczy zastępczej lub dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej musi złożyć do sądu wniosek o uregulowanie sytuacji prawnej dziecka.

36

ZASADA TYMCZASOWOŚCI PIELĘGNI ZASTĘPCZEJ

Jej skutkiem jest obowiązek regularnego dokonywania oceny (weryfikowania) zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy, nakłada na jednostki odpowiedzialne za organizację pieczy i sąd opiekuńczy obowiązek aktywnego działania w tym zakresie.

37

Na organizatora rodzinnej pieczy zastępczej i dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej ustawa nakłada obowiązek systematycznego dokonywania oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej i przekazywania opinii/wniosku w zakresie zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy zastępczej do sądu.

Ustawodawca nie określa w ustawie ani w aktach wykonawczych do ustawy wzorów tych dokumentów. Stąd można się spodziewać w tym zakresie pewnej dowolności i różnorodności.

38

- art. 112(3) k.r.o. (zasada pomocniczości) - zapewnienie dziecku pieczy zastępczej może nastąpić dopiero w razie braku pozytywnych efektów pomocy udzielanej rodzinie dziecka. Mamy w tym zakresie nawiązuje do zasady prymatu rodziców w wychowaniu dziecka (art. 48 Konstytucji RP) i nakazu ochrony więzi rodzinnych (art. 8 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności);
- art.112(4) k.r.o.(zasada tymczasowości pieczy zastępczej) – przepis ten ma odzwierciedlenie w przepisie art. 32 i 33 u.w.r. Tymczasowość pieczy zastępczej determinuje cel umieszczenia dziecka poza rodziną, jakim jest udzielenie wsparcia dziecku i jego rodzinie. Tymczasowość sprawowania pieczy zastępczej służyć ma bowiem odbudowaniu stabilności rodziny i jej reintegracji;
- 112(5) k.r.o. (wymagania podmiotowe odnośnie kandydatów do sprawowania rodzinnych form pieczy zastępczej) – ustawodawca w § 1 określił krąg osób, którym może powierzyć sprawowanie pieczy zastępczej nad dzieckiem, a w ust. 2 stworzył możliwość powierzenia na okres 6 miesięcy funkcji rodziny zastępczej osobom, które w chwili wydawania orzeczenia nie spełniają warunku ukończenia szkolenia określonego w przepisach ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;

39

Art. 112(5)

§ 1. Sąd może powierzyć sprawowanie pieczy zastępczej małżonkom albo osobie niepozostającej w związku małżeńskim, którzy są wstępnymi albo rodzeństwem dziecka. Sprawowanie pieczy zastępczej sąd może także powierzyć małżonkom albo osobie niepozostającej w związku małżeńskim, którzy nie są wstępnymi albo rodzeństwem dziecka, jeżeli osoby te zostały wpisane do rejestru osób zakwalifikowanych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka albo pełnią już funkcję rodziny zastępczej zawodowej lub rodziny zastępczej niezawodowej oraz prowadzących rodzinny dom dziecka.

§ 2. Jeżeli jest to uzasadnione dobrem dziecka sąd może tymczasowo, nie dłużej jednak niż 6 miesięcy, powierzyć pełnienie funkcji rodziny zastępczej małżonkom albo osobie niepozostającej w związku małżeńskim, którzy nie są wstępnymi albo rodzeństwem dziecka, niespełniającym warunku niezbędnych szkoleń, określonego w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, dotyczących rodzin zastępczych.

40

➤ 112(6) k.r.o. (powierzenie pieczy zastępczej nad dzieckiem niepełnosprawnym) - ustawodawca zagwarantował dziecku niepełnosprawnemu, które zostaje umieszczone w pieczy zastępczej, profesjonalną opiekę i wychowanie poprzez wskazanie, że preferowaną dla tego dziecka formą pieczy jest zawodowa rodzina zastępcza, szczególnie rodzina specjalistyczna, która posiada odpowiednie kwalifikacje w zakresie sprawowania pieczy zastępczej nad dzieckiem ze specjalnymi potrzebami;

➤ 112(7) k.r.o. (prymat form rodzinnych nad instytucjonalnymi, miejsce sprawowania pieczy) - ustawodawca zastrzega, że dziecko może być umieszczone w instytucjonalnej pieczy zastępczej, gdy brak jest możliwości umieszczenia w formie rodzinnej. Od 1 stycznia 2020 r. w instytucjonalnej pieczy nie mogą być umieszczane dzieci poniżej 10 r.ż. Ustawodawca dopuszcza wyjątki w zakresie umieszczania małych dzieci w instytucjonalnej pieczy – zgodnie z art. 95 ust. 2 u.w.r. dziecko poniżej 7 lub 10 r.ż. może być umieszczone w placówce, gdy przebywa w niej jego matka lub ojciec albo rodzeństwo albo gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka. Dodatkowo, mając na uwadze zasadę ochrony i podtrzymywania więzi dziecka z osobami bliskimi, w ust. 2 art. 1127 k.r.o. ustawodawca zastrzegł, że dziecko winno być umieszczone w pieczy zastępczej na terenie powiatu swego pochodzenia. Umieszczenie dziecka w znacznej odległości od miejsca zamieszkania swych rodziców jest znaczącym czynnikiem ryzyka obniżającym szanse na reintegrację rodziny;

41

112(8) k.r.o. (zasada nierozdzielania rodzeństw) - ustawodawca zabrania rozdzielania rodzeństw za wyjątkiem sytuacji, gdy byłoby to sprzeczne z dobrem dziecka.

42

Podstawową zasadą, na której oparte zostały wszelkie uregulowania prawne dotyczące spraw dziecka i rodziny, jak też ich wykładnia, to zasada dobra dziecka. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nakazuje jej realizatorom podmiotowe traktowanie dziecka i respektowanie jego praw do m.in.: wychowania w rodzinie, a w przypadku umieszczenia w pieczy zastępczej – w jej rodzinnych formach, powrotu do rodziny, utrzymywania osobistych kontaktów z rodzicami oraz do stabilnego środowiska wychowawczego.

43

Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej nie jest rozwiązaniem docelowym – sąd prowadząc postępowanie wykonawcze, regularnie (nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy) dokonuje oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy, której celem jest ustalenie, czy istnieje możliwość powrotu dziecka do rodziny biologicznej, a jeśli nie ma takiej możliwości i przesłanki powodujące umieszczenie dziecka w pieczy utrzymują się mimo udzielonej rodzicom pomocy – podjęcie decyzji o wszczęciu z urzędu postępowania o pozbawienie rodziców dziecka władzy rodzicielskiej.

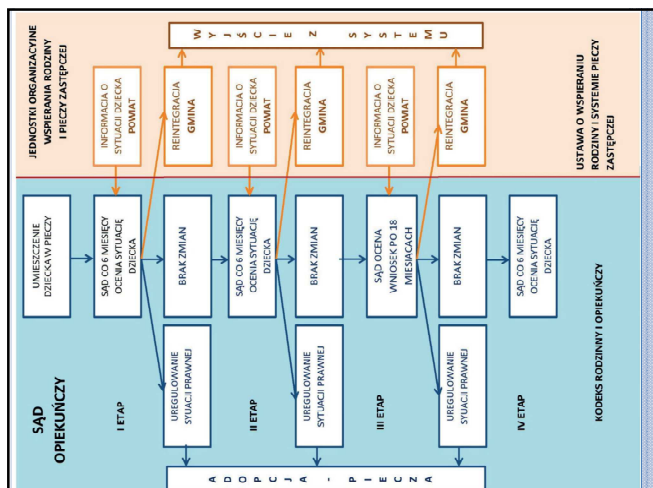

44

Niezależnie od działań sądu opiekuńczego, organizator rodzinnej pieczy zastępczej lub dyrektor placówki ma obowiązek podejmować działania na rzecz reintegracji rodziny i oceniać zasadność pobytu dziecka w pieczy zastępczej nie rzadziej niż co 3 lub 6 miesięcy, a po upływie 18 miesięcy od dnia umieszczenia dziecka w pieczy składać do sądu wniosek o uregulowanie sytuacji prawnej dziecka.

45

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Na organizatora rodzinnej pieczy zastępczej (art. 47 ust. 7 u.w.r.) i dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej (art. 100 ust. 4a u.w.r.) obowiązek składania do sądu po upływie 18 miesięcy od dnia umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej wniosku o wszczęcie z urzędu postępowania o wydanie zarządzeń wobec dziecka celem uregulowania jego sytuacji prawnej/zbadania zaistnienia warunków umożliwiających jego powrót do rodziny albo umieszczenia go w rodzinie przysposabiającej.

47

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Art. 47 ust. 7

W przypadku nieprzekazania do sądu w terminie 18 miesięcy od dnia umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej informacji, o której mowa w ust. 6, organizator rodzinnej pieczy zastępczej składa do właściwego sądu wniosek wraz z uzasadnieniem o wszczęcie z urzędu postępowania o wydanie zarządzeń wobec dziecka celem uregulowania jego sytuacji prawnej. Do wniosku organizator rodzinnej pieczy zastępczej dołącza w szczególności opinię gminy lub podmiotu prowadzącego pracę z rodziną i opinię koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej.

48

Art. 100 ust. 4a.

Dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej w terminie 18 miesięcy od dnia umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej składa do właściwego sądu wniosek wraz z uzasadnieniem o wszczęcie z urzędu postępowania o wydanie zarządzeń wobec dziecka celem zbadania zaistnienia warunków umożliwiających jego powrót do rodziny albo umieszczenia go w rodzinie przysposabiającej. Do wniosku dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej dołącza opinię gminy lub podmiotu prowadzącego pracę z rodziną.

49

ROLA I CZYNNOŚCI SĄDU PROWADZĄCEGO POSTĘPOWANIE WYKONAWCZE W ZAKRESIE REALIZACJI ZASADY TYMCZASOWOŚCI PIECZY ZASTĘPCZEJ.

50

Badanie „Praktyka sądowa w zakresie realizacji zasady tymczasowości pieczy”

Materiał badawczy pozyskano przy wykorzystaniu następujących technik badawczych:

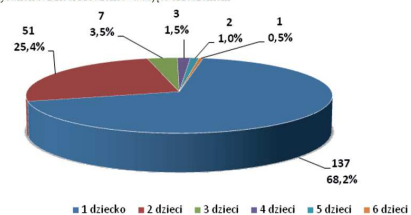
- analizy dokumentów z akt sądowych,
- dwóch badań sondażowych (pracowników PCPR oraz sędziów)
- czterech wywiadów fokusowych.

W badaniu wykorzystano 201 sądowych akt wykonawczych „Opm” z 28 sądów rejonowych z całej Polski. W odezwie do prezesów sądów proszono o nadesłanie akt wykonawczych dotyczących dzieci, wobec których w 2015 roku zapadło orzeczenie sądu o umieszczeniu w pieczy zastępczej w formie rodzinnej lub instytucjonalnej. Badanie aktowe przeprowadzono w okresie od 1 kwietnia do 31 lipca 2018 r.

51

Rysunek 8. Dzieci i rodzeństwa objęte orzeczeniem

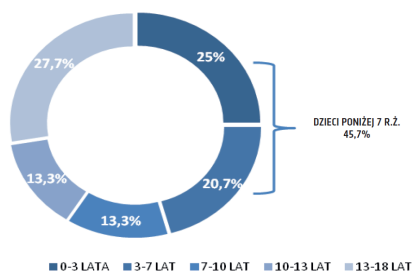

Zbadane sprawy dotyczyły łącznie 285 małoletnich dzieci, w tym 143 dziewczynek i 142 chłopców.

52

Rysunek 9. Liczba dzieci według kategorii wiekowych

53

TABELA 8. WYKSZTAŁCENIE RODZICÓW DZIECI

Rodzaj wykształcenia	matki		ojcowie	
	liczba	%	liczba	%
bez wykształcenia	2	1	1	0,5
podstawowe	65	32,3	26	12,9
zasadnicze	42	20,9	46	22,9
średnie	21	10,4	8	4,0
wyższe	0	0	2	1,0
brak danych	32	15,9	54	26,7
rodzic nie żyje lub ojcostwo nie ustalone	39	19,4	64	31,8
Ogółem	201	100	201	99,8

Źródło: opracowanie własne.

TABELA 9. AKTYWNOŚĆ RODZICÓW NA RYNKU PRACY

Aktywność na rynku pracy	matki		ojcowie	
	liczba	% (100%-162)	liczba	% (100%-137)
zatrudniony	31	19,1	44	32,1
bezrobotny	76	46,9	26	19
niezdolny do pracy (świadczenie)	22	13,6	8	5,8
brak danych	33	20,4	59	43,1
Ogółem	201-39-162	100	201-64-137	100

54

Wśród najczęstszych problemów w funkcjonowaniu rodziny i czynników ryzyka występujących w rodzinie przed umieszczeniem dziecka należy wymienić **samotne rodzicielstwo** (145 spraw / 72,1% ogółu), **nadużywanie alkoholu** (92 spraw / 45,8% ogółu) i **niskie kompetencje rodzicielskie** (63 sprawy / 31,3% ogółu). Należy podkreślić, że w badanych sprawach w rodzinie występowała kumulacja problemów lub czynników ryzyka czyli można przyjąć, że ingerencja sądu odnosiła się do rodziny wieloproblemowej. Ponadto, w 64 sprawach (31,8% ogółu) umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej było **kolejną**, po nadzorze kuratora sądowego, **ingerencją sądu opiekuńczego** w sferę władzy rodzicielskiej.

55

Rysunek 11. Bezpośrednie powody umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej

56

TABELA 10. WCZEŚNIEJSZE INGERENCJE SĄDU WE WŁADZĘ RODZICÓW

Rodzaj ingerencji	matka (100%=162)		ojciec (100%=137)	
	liczba	%	liczba	%
stały nadzór kuratora	64	39,5	38	27,7
zobowiązanie do podjęcia określonych działań	20	12,3	9	6,6
umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej	11	6,8	9	6,6
pozbawienie władzy rodzicielskiej	8	4,9	17	12,4
zawieszenie władzy rodzicielskiej	1	0,6	2	1,5
rozwód	26	16,0	24	17,5
zobowiązanie do leczenia odwykowego (Alk)	7	4,3	3	2,2
inne ¹⁴⁸	22	13,6	21	15,3

57

Art. 579(1) k.p.c.

§ 1. Po powzięciu wiadomości o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej bez orzeczenia sądu opiekuńczego, sąd ten niezwłocznie wszczyna postępowanie opiekuńcze.

§ 2. Jeżeli umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej nastąpiło w trybie art. 12a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie sąd niezwłocznie, po wysłuchaniu pracownika socjalnego, który odebrał dziecko z rodziny, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin, wydaje orzeczenie o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, albo orzeczenie o powrocie dziecka do rodziny.

§ 3. Sąd opiekuńczy okresowo, nie rzadziej niż raz na sześć miesięcy, dokonuje oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej w celu ustalenia możliwości powrotu dziecka do rodziny. Jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd wszczyna postępowanie o pozbawienie władzy rodzicielskiej jego rodziców.

58

➤ Brak przepisów określających czynności sądu opiekuńczego na etapie postępowania wykonawczego skutkuje niestety niejednolitą praktyką w tym zakresie.

➤ Sąd szczególnie ważną wydaje się wykładnią językową, celowościową i systemową przepisu art. 579(1) § 3 k.p.c.

➤ Po pierwsze, należy podkreślić, że to sąd dokonuje oceny sytuacji dziecka, bazując na dokumentach i informacjach uzyskanych z własnej inicjatywy lub nadesłanych przez inne podmioty. Zatem sąd ma aktywność i inicjatywę w tym zakresie, która nie ogranicza się jedynie do zatwierdzenia opinii organizatora rodzinnej pieczy zastępczej co do zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy (art. 131 ust. 2 u.w.r.) lub wniosku zespołu powołanego przez dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej do dokonania okresowej oceny sytuacji dziecka (art. 138 ust. 2 u.w.r.).

➤ Po drugie, niezwykle ważny jest cel prowadzonego postępowania wykonawczego wyrażony w art. 579(1) § 3 k.p.c., czyli sprawdzenie, czy są możliwości powrotu dziecka do rodziny biologicznej. Sąd dokonując oceny sytuacji dziecka przebywającego w pieczy zastępczej winien mieć również na uwadze dyspozycje art. 47 ust. 7 u.w.r. i 100 ust. 4a u.w.r., które wskazują okres maksimum 18 miesięcy od dnia umieszczenia dziecka w pieczy jako wystarczająco długi dla rodziców dziecka na przekonanie sądu, że spełniają oni warunki umożliwiające powrót dziecka do rodziny.

59

W odniesieniu do spraw, w których sąd zarządził umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej, ustawodawca w różnych aktach prawnych (kodeksowych i pozakodeksowych) określa czynności, jakie ma lub może podejmować sąd w fazie postępowania wykonawczego:

➤ **wszczęcie postępowania wykonawczego** (art. 578(1) § 1 k.p.c.);

➤ **przesłanie do właściwej jednostki** organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (organizator rodzinnej pieczy lub powiatowe centrum pomocy rodzinie) **zawiadomienia o wydaniu orzeczenia** o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej wraz z **określeniem terminów** w jakich jednostka ma przysłać do sądu sprawozdania dotyczące sytuacji rodziny i udzielanej pomocy (art. 109 § 4 k.r.o.);

➤ **powiadomienie na podstawie art. 100 k.r.o. jednostki organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej** „o *potrzebie udzielenia rodzinie dziecka odpowiedniej pomocy*”, co stanowi realizację pomocniczej funkcji sądu opiekuńczego. W tym kontekście jednostką organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej odpowiedzialną za udzielenie rodzicom dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej pomocy i wsparcia będzie jednostka organizacyjna gminy odpowiedzialna za pracę z rodziną (z reguły jest to ośrodek pomocy społecznej). „Jednostka organizacyjna wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej jest obowiązana informować sąd o rodzajach udzielanej pomocy i jej rezultatach”;

60

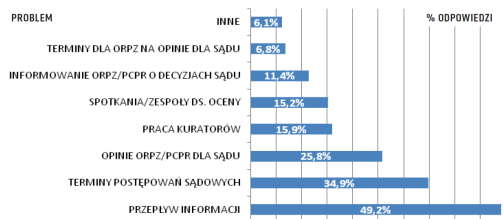

- zlecanie kuratorowi sądowemu na podstawie art. 570(1) § 11 k.p.c. **wywiadu środowiskowego** odnośnie do małoletniego i jego rodziców biologicznych pod kątem zaistnienia możliwości powrotu dziecka do rodziny;
- **podjęcie decyzji o wszczęciu postępowania o pozbawienie władzy rodzicielskiej** rodziców dziecka, gdy wymaga tego dobro dziecka (art. 579(1) § 3 k.p.c.);
- **współpraca sędziego** z organami, instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się na danym terenie problematyką rodziny, dzieci i młodzieży (§ 219 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych);
- regularne („okresowo, nie rzadziej niż raz na sześć miesięcy”) **dokonywanie oceny sytuacji dziecka** umieszczonego w pieczy zastępczej mające na „celu ustalenie możliwości powrotu dziecka do rodziny” (art. 579(1) § 3 k.p.c.);
- fakultatywny udział przedstawiciela sądu właściwego ze względu na miejsce zamieszkania rodziny zastępczej lub prowadzącego rodzinny dom dziecka w posiedzeniu, w czasie którego organizator rodzinnej pieczy dokonuje oceny sytuacji dziecka (art. 130 ust. 2 u.w.r.) umieszczonego w rodzinnej formie. Podobnie, jeśli chodzi o ocenę sytuacji dziecka umieszczonego w instytucjonalnej pieczy zastępczej, ustawodawca w art. 137 ust. 2 u.w.r. wskazuje, że w posiedzeniu zespołu dokonującego okresowej oceny sytuacji dziecka mogą brać udział „przedstawiciele sądu właściwego ze względu na miejsce położenia placówki”.

61

Rysunek 1. kluczowe problemy we współpracy pcpz z sądem rodzinnym

Źródło: J. Luberańska-Gruca (red.), Raport z oceny realizacji Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Wyniki analizy i badań jakościowych i ilościowych, 2015, s. 28.

62

Zgodnie z intencją ustawodawcy wyrażoną w art. 112 § 1a k.r.o., jeżeli mimo udzielonej pomocy rodzicom dziecka (np. poprzez umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej czy podjęcie z rodzicami pracy przez asystenta rodziny) nie ustały przyczyny zastosowania art. 109 § 2 pkt 5, sąd winien rozważyć możliwość pozbawienia tych rodziców władzy rodzicielskiej.

63

Proces decyzyjny w zamyśle ustawodawcy jest procesem zespołowym, który odbywa się regularnie co 3 lub 6 miesięcy podczas dokonywania oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej. Organizator rodzinnej pieczy lub dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej po dokonaniu oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy przysyła do sądu odpowiednie dokumenty

64

TABELA 5. DOKUMENTY DOTYCZĄCE DZIECKA UMIESZCZONEGO W PIECZY PRZESYLANE OBLIGATORYJNIE DO SĄDU

Terminy	Dzieci umieszczone w formach:			
	rodziny		instytucjonalnych	
	Rodzaj dokumentu	Kto składa	Rodzaj dokumentu	Kto składa
Co 6 miesięcy	Informacja o całokształcie sytuacji osobistej dziecka oraz o sytuacji rodziny dziecka (art. 47 ust. 5 u.w.r.)	organizator rodzinnej pieczy zastępczej	—	—
Co 3 lub 6 miesięcy ocena sytuacji dziecka	opinia dotycząca zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy (art. 131 ust. 2 u.w.r.)	organizator rodzinnej pieczy zastępczej	wniosek dotyczący zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy (art. 138 ust. 2 u.w.r.)	zespół ds. okresowej oceny sytuacji dziecka
Po upływie 18 miesięcy od umieszczenia dziecka w pieczy	wniosek wraz z uzasadnieniem i opinią gminy o wszczęcie z urzędu postępowania o wydanie zarządzeń wobec dziecka celem uregulowania jego sytuacji prawnej (art. 47 ust. 7 u.w.r.)	organizator rodzinnej pieczy zastępczej	wniosek wraz z uzasadnieniem i opinią gminy o wszczęcie z urzędu postępowania o wydanie zarządzeń wobec dziecka celem zbadania zaistnienia warunków umożliwiających jego powrót do rodziny albo umieszczenia go w rodzinie przysposabiającej (art. 100 ust. 4a u.w.r.)	dyrektor placówki
Gdy ustaną powody umieszczenia w pieczy	informację o możliwości powrotu dziecka do rodziny, gdy ustaną przyczyny umieszczenia dziecka w pieczy (art. 47 ust. 6 u.w.r.)	organizator rodzinnej pieczy zastępczej		

65

W zamyśle ustawodawcy wyżej wymienione dokumenty sygnalizują sądowi prowadzącemu postępowanie wykonawcze potrzebę wszczęcia z urzędu kolejnego postępowania, np. w kierunku zmiany wydanych zarządzeń opiekuńczych i powierzenia pieczy nad dzieckiem jego rodzicowi lub pozbawienia rodzica władzy rodzicielskiej i tym samym przejścia na kolejny etap pracy z dzieckiem umieszczonym w pieczy służący przygotowaniu dziecka do procedury adopcyjnej.

Działania na rzecz stabilizacji sytuacji dziecka, które przebywa w pieczy zastępczej, za które odpowiada organizator pieczy zastępczej lub dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej, są nierozdzielnie skojarzone z działaniami sądu opiekuńczego prowadzącego postępowanie wykonawcze i zależne od nich w tym zakresie, że brak odpowiedniej decyzji sądu np. o reintegracji lub o pozbawieniu rodziców władzy rodzicielskiej, uniemożliwia przejście realizatorom pracy z dzieckiem i jego rodzicami do kolejnego etapu działań.

66

ZABEZPIECZENIE

Sąd, korzystając z dyspozycji art. 112(5) § 2 k.r.o., na czas toczącego się postępowania powierzał na okres 6 miesięcy pełnienie funkcji rodziny zastępczej osobom, które nie ukończyły szkolenia dla kandydatów na rodziców zastępczych, o którym mowa w art. 44 ust. 1 u.w.r.

Niestety, w kilku badanych sprawach sąd musiał kilkakrotnie wydawać podobne postanowienia, gdyż niespokrewnieni z dzieckiem kandydaci na rodzinę zastępczą nie mogli przejść wymaganego przepisami ustawy szkolenia, ponieważ właściwy organizator rodzinnej pieczy zastępczej nie realizował takiego szkolenia w terminie, jaki sąd wskazał kandydatom na uzupełnienie ustawowego wymogu.

67

POSTANOWIENIE SN z DNIA 24 LISTOPADA 2016 R. (II CA 1/16)

Uznano w nim za dopuszczalne ustanowienie niezawodową rodziną zastępczą osoby niespełniającej wymagań określonych w art. 42 u.w.r. do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, wskazując w uzasadnieniu, że „[w] doktrynie wyrażony został pogląd, że dopuszczalne jest oparcie się na wykładni funkcjonalnej, która pozostaje w sprzeczności z wykładnią gramatyczną i systemową w wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych przypadkach, gdyby wyniki tych wykładni miały doprowadzić do niedorzecznych rezultatów społecznych lub aksjologicznej niespójności systemu prawnego, burzących założenia o racjonalności ustawodawcy”. W ocenie SN „[z]a koniecznością odstąpienia od wykładni gramatycznej art. 42 ust. 1 u.w.r. na rzecz wykładni funkcjonalnej i systemowej przemawiają istotne względy”. Według SN w badanej sprawie „[z]aistniały szczególne okoliczności przemawiające za odstąpieniem od zasady powierzenia pieczy jedynie osobie, która dopełnia tych warunków i poprzestaniu na wykładni językowej art. 42 ust. 1 u.w.r.

68

ZDANIEM JEDNEGO Z SĘDZIÓW ...

Niewystarczająca ilość szkoleń uniemożliwia tym kandydatom realizację tego. Nie ma jednolitej praktyki w tym przypadku. Niektórzy sędziowie w zabezpieczeniu ich ustanawiają na 6 miesięcy i czekają z rozstrzygnięciem końcowym zanim oni skończą szkolenie – chociaż jest wątpliwość, czy można tak co pół roku wydawać kolejne zabezpieczenie. A jak już nic nie pomoże, to mamy orzeczenie Sądu Najwyższego, o tym że dobro dziecka jest wyższym dobrem niż przepisy więc, możemy ustanowić rodzinę zastępczą w osobach kandydatów, którzy nie spełniają wszystkich wymagań. A pamiętajmy, że są takie powiaty, które nie mają kandydatów zawodowych czy niezawodowych. Więc jeżeli tutaj byłibyśmy przeformalizowani, to te dzieci byłyby w instytucjonalnej pieczy zamiast gdzieś tam w domu. Czas pokazał, że ta ustawa nie jest doskonała i nie da się jej zrealizować w tym założeniu i zasadach, które z niej wynikają.

69

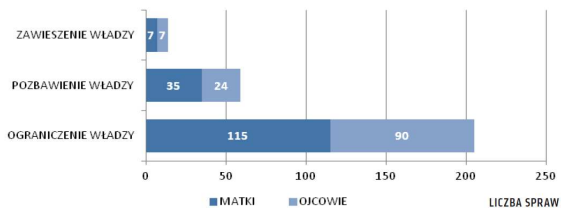
Postanowienia tymczasowe obowiązywały od 141 do 769 dni, średnio 197 dni (czyli 6,5 miesiąca). W 24 zbadanych sprawach sąd wydawał dwukrotnie postanowienia zabezpieczające, a w 4 sprawach trzykrotnie.

Najczęściej sąd w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie o umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej ograniczał rodzicom władzę rodzicielską (115 matkom i 90 ojcom). Sąd w orzeczeniu końcowym pozbawił władzy 35 matek i 24 ojców oraz zawiesił władzę rodzicielską 7 matkom i ojcom.

70

Rysunek 12. Zakres ingerencji sądu w władzę rodzicielską w orzeczeniu końcowym

71

Sąd opiekuńczy w 70 przypadkach (38,4% ogółu) w orzeczeniu końcowym lub wydanym do niego zarządzeniu zgodnie z art. 109 § 4 k.r.o. określał częstotliwość przesyłania przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej lub dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej sprawozdań dotyczących sytuacji rodziny i udzielanej pomocy w tym prowadzonej pracy z rodziną. We wszystkich tych sprawach sąd wskazywał jednostkom organizacyjnym odpowiedzialnym za organizację systemu pieczy zastępczej częstotliwość „co 6 miesięcy”.

72

W badanej próbie sąd pierwszorzadowo umieszczał dziecko **najczęściej w spokrewnionej rodzinie zastępczej** (85 spraw / 42,3% ogółu) tworzonej przez:

- **babcię/dziadka/dziadków macierzystych** (52 sprawy),
- **babcię/dziadka/dziadków ojczystych** (22 sprawy),
- **dorośle rodzeństwo** (8 spraw) dziecka.

W zawodowych formach rodzinnych (zawodowa rodzina zastępcza lub rodzinny dom dziecka) sąd umieścił dzieci w 22 sprawach (11% ogółu), a o umieszczeniu w instytucjonalnej pieczy sąd orzekł w 59 sprawach (29,4% ogółu), przy czym w dwóch przypadkach (1% ogółu) były to placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego.

73

TABELA 11. FORMY PIECZY W KTÓRYCH SĄD UMIEŚCIŁ DZIECI

Forma pieczy zastępczej	Liczba spraw	% (100%=201)	% skumulowany
spokrewniona rodzina zastępcza	85	42,3	42,3
niezawodowa rodzina zastępcza	35	17,4	59,7
zawodowa rodzina zastępcza	17	8,5	68,2
rodzinny dom dziecka	5	2,5	70,6
placówka op.-wychowawcza typu rodzinnego	2	1,0	71,6
placówka op.-wychowawcza innego typu	57	28,4	100
Ogółem	201	100,1	

74

TABELA 12. DZIECI WEDŁUG FORMY PIECZY – PORÓWNANIE PRÓBY AKTOWEJ I OGÓLNOPOLSKIEJ

Forma pieczy zastępczej	(A) Próba badawcza (100%=201)	(A-B)	(B) Polska 2015 (100%=76503)	(C) Polska 2017 (100%=73129)
spokrewniona rodzina zastępcza	42,3%	+ 0,5%	41,8%	42,1%
niezawodowa rodzina zastępcza	17,4%	- 2,8%	20,2%	20,3%
zawodowa rodzina zastępcza	8,5%	+ 0,2%	8,3%	8,7%
rodzinny dom dziecka	2,5%	- 1,6%	4,1%	5,1%
placówka opiekuńczo-wychowawcza typu rodzinnego	1,0%	- 1,5%	2,5%	2,3%
placówka opiekuńczo-wychowawcza innego typu	28,4%	- 4,7%	33,1%	21,5%

75

UMIESZCZANIU DZIECI PONIŻEJ 7 R.Ż. W INSTYTUCJONALNEJ PIELCE ZASTĘPCZEJ

Analiza danych zgromadzonych w badaniach aktowych pokazała, że mimo wskazanych w u.w.r. limitów wiekowych obowiązujących przy umieszczaniu dzieci w instytucjonalnej pielęgnce zastępczej sądy w 2015 roku nadal orzekały o umieszczeniu dzieci w wieku poniżej 7 lat w placówkach pielęgnczo-wychowawczych. W badanej próbie odnotowano 17 przypadków umieszczenia dzieci poniżej 7 roku życia w placówce pielęgnczo-wychowawczej oraz dziewięć spraw¹⁶¹, w których sąd umieścił w placówce rodzeństwa składające się z co najmniej jednego dziecka w wieku poniżej 7 lat w chwili umieszczania.

Art. 95 ust. 1 u.w.r. stanowi, że w placówce pielęgnczo-wychowawczej umieszcza się dzieci powyżej 10 roku życia. Natomiast przepisy przejściowe (art. 231 i 232 ust. 1 u.w.r.) stanowią, że w okresie od dnia 1 stycznia 2015 r. do dnia 31 grudnia 2019 r. w placówkach pielęgnczo-wychowawczych mogą przebywać dzieci powyżej 7 r.ż. Zatem co do zasady dzieci poniżej 7 r.ż. nie mogą przebywać w instytucjonalnej pielęgnce, a od 1 stycznia 2020 r. w instytucjonalnej pielęgnce nie będą mogły przebywać dzieci poniżej 10 r.ż., poza wyjątkami wskazanymi w art. 95 ust. 2 u.w.r. (gdy w placówce jest matka lub ojciec dziecka lub ze względów zdrowotnych lub gdy w placówce jest rodzeństwo dziecka).

76

UMIESZCZONYCH NA TERENIE INNEGO POWIATU NIŻ POWIAT POCHODZENIA DZIECKA

Skutkiem braku odpowiedniej do potrzeb danego powiatu liczby miejsc w pielęgnce zastępczej jest nie tylko umieszczanie małych dzieci w instytucjonalnych formach i umieszczanie dzieci poza powiatem pochodzenia, ale także oczekiwanie dzieci na umieszczenie w pielęgnce zastępczej.

77

ROZDZIELENIE RODZIEŃSTWA

Brak odpowiedniej liczby miejsc w pielęgnce zastępczej zmusza czasami do podjęcia niełatwej decyzji o rozdzieleniu rodzeństwa. W 27 badanych sprawach (czyli 42,2% spraw dotyczących umieszczenia rodzeństwa w pielęgnce zastępczej) doszło do rozdzielenia rodzeństwa podczas umieszczania, co należy ocenić jako naganną praktykę.

78

Niepokojąco zjawisko wielokrotnego zmieniania miejsca sprawowania pieczy zastępczej i przemieszczania dzieci między rodzinnymi i instytucjonalnymi formami pieczy zastępczej (migracje między formami). Do zmiany miejsca sprawowania pieczy zastępczej doszło w 48 sprawach (23,9% ogółu).

TABELA 14. ZMIANA MIEJSCA SPRAWOWANIA PIECZY ZASTĘPCZEJ

Rodzaj migracji	Liczba	% (100%=201)
z rodzinnej do instytucjonalnej formy	8	4
z instytucjonalnej do rodzinnej formy	20	10
zmiany w ramach tej samej formy	20	10
Ogółem	48	24

79

TABELA 15. LICZBA ZMIAN MIEJSC PIECZY ZASTĘPCZEJ

Liczba zmian miejsc pieczy	Liczba spraw	% (100%=201)
0	152	75,6
1	31	15,4
2	1	0,5
3	12	6,0
4	4	2,0
5	1	0,5
Ogółem	201	100

80

Analizując wątek odpowiedniego doboru do wieku i potrzeb dziecka formy pieczy zastępczej, należy stwierdzić, że w aktach sądowych odnotowano następujące trudności:

- umieszczanie i pobyt w instytucjonalnej pieczy dzieci w wieku poniżej 7 r.ż.;
- brak miejsc w formie pieczy wskazanej w orzeczeniu sądu (rodzinnej lub instytucjonalnej);
- brak miejsc dla rodzeństw w rodzinnej lub instytucjonalnej formie;
- brak miejsc w pieczy zastępczej dla dzieci ze specjalnymi potrzebami (np. przewlekłe chorymi).

81

Należy zwrócić uwagę, że sąd, wydając w 2015 roku postanowienie o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, w 17 sprawach (8,5% ogółu) ustanowił nad rodziną zastępczą nadzór kuratora sądowego. We wszystkich tych sprawach dziecko zostało umieszczone w spokrewnionej rodzinie zastępczej w osobie babci/dziadka/dziadków lub dorosłego rodzeństwa dziecka.

Z akt sprawy wynika, że sąd miał pewne wątpliwości co do kwalifikacji i kompetencji kandydata/-ów na spokrewnioną rodzinę zastępczą i z tego powodu zdecydował o wzmocnieniu swego nadzoru nad ustanowioną rodziną poprzez nadzór kuratora sądowego.

Jednakże rodzi się pytanie, dlaczego sąd, mając pewne wątpliwości, nie podjął ścisłej współpracy z organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej np. poprzez wskazanie organizatorowi rodzinnej pieczy zastępczej potrzeby objęcia danej rodziny wsparciem koordynatora lub odbycia przez rodzinę zastępczą dodatkowych szkoleń. Zdaniem niektórych sędziów ustanawianie nadzoru kuratora nad rodziną zastępczą jest zbędnym dublowaniem zadań instytucji pomocy społecznej i wyraz braku zaufania do niej.

82

Kuratorzy sądowi pełniący nadzór w tych sprawach nie podjęli współpracy z organizatorem rodzinnej pieczy. Kuratorzy, pełniąc nadzór, wspierali rodzinę w podobnym zakresie jak koordynator, ale bez odpowiedniego zaplecza jakim dysponuje koordynator i zatrudniający go organizator rodzinnej pieczy zastępczej.

83

CZYNNOŚCI SĄDU W POSTĘPOWANIU WYKONAWCZYM

W toku badań aktowych ustalono, że przesłanie orzeczenia o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej do organizatora rodzinnej pieczy zastępczej lub PCPR zgodnie z art. 109 § 4 k.r.o. co do zasady następowało w dniu stwierdzenia prawomocności lub wykonalności tego orzeczenia.

Jedynie w 15 sprawach (7,5% ogółu) sąd, stwierdzając prawomocność orzeczenia o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, jednocześnie informował o tym jednostkę organizacyjną gminy odpowiedzialną za pracę z rodziną. Sąd w ten sposób sygnalizował gminie potrzebę udzielenia rodzicom dziecka pomocy, o której mowa w art.100 § 2 k.r.o.

84

- „(...) nie powiadamy gminy w takich wypadkach. Natomiast wiemy, że gminy są z PCPR-ami w więzi dużej. Czasami zdarza się, że gmina nas prosi o dostanie postanowienia o ustanowieniu rodziny zastępczej – wtedy wysyłamy im postanowienie”.
- „My, umieszczając dziecko w pieczy, powiadamy OPS i określamy im termin do składania informacji co oni robią z rodziną naturalną, żeby do niej powróciło. I najczęściej jest tak, że przysyłają informację, że rodzina współpracuje, albo odmówiła asystenta, w ogóle nie korzysta z pomocy. Mam też takie sprawy, gdzie mama i tata powódrowali w świat, no i słuch o nich zaginął i nie mam z kim współpracować”.
- „Brakuje przepisu, że sąd po umieszczeniu dziecka w pieczy zawiadamia również gminę”.

85

- „Nas sąd w tym samym piśmie, gdzie informuje nas o umieszczeniu dziecka w pieczy, prosi o podjęcie pracy z rodziną biologiczną tego dziecka. Ale my jesteśmy dwa w jednym [miasto na prawach powiatu, czyli zadania gminy i powiatu - A.P.-M.]”.
- „My kiedy dostajemy postanowienie o umieszczeniu dziecka, formalnie występujemy - wnioskujemy do gminy o to, żeby gmina objęła asystą rodzinę dziecka, które jest umieszczone. Albo wtedy nie ma odzewu, albo uzyskujemy informację, że gmina nie ma asystenta, albo że z taką rodziną pracuje pracownik socjalny i kontaktujemy się z pracownikiem socjalnym”.
- „Jeśli dziecko trafi do pieczy, a w tej rodzinie nie było asystenta rodziny, to my jako organizator zawiadamiamy MOPS i rozpoczynamy tę pracę i nie ma w tym obszarze żadnych dyskusji z MOPS”.

86

POSIEDZENIA WYKONAWCZE

Analiza akt sądowych pokazuje, że sąd opiekuńczy, prowadząc postępowanie wykonawcze w sprawach, w których umieszczono dziecko w pieczy zastępczej, w większości (152 sprawy/75,6% ogółu) wyznacza posiedzenia wykonawcze i zapoznaje się z dokumentacją zgromadzoną w aktach Opn z częstotliwością zgodną z art. 579(1) § 3 k.p.c., czyli nie rzadziej niż co 6 miesięcy. W pozostałych 49 sprawach (24,4% ogółu) sąd nie wyznaczał posiedzeń wykonawczych, a jedynie zapoznawał się z treścią wpływających do akt dokumentów.

TABELA 16. POSIEDZENIA WYKONAWCZE			
Wyznaczanie kalendarzy/sesji wykonawczych i ich częstotliwość		Liczba spraw	% (100%=201)
NIE		49	24,4
TAK		152	75,6
w tym:	częściej niż co 6 miesięcy	37	18,4
	raz na 6 miesięcy	102	50,7
	rzadziej niż co 6 miesięcy	13	6,5

87

Jak wynika z analizy czynności sądu opiekuńczego podejmowanych w toku postępowania wykonawczego, jedynie w 44 sprawach sąd wyznaczał posiedzenia wykonawcze z udziałem stron postępowania, przy czym w 20 sprawach odbyło się jedno takie posiedzenie, a w 11 sprawach po dwa posiedzenia

88

W toku badania aktowego sprawdzano w poszczególnych sprawach, czy i jak często sąd zwracał się do organizatora rodzinnej pieczy lub placówki o nadesłanie informacji o całokształcie sytuacji osobistej dziecka. Stwierdzono, że jedynie w 44 sprawach (21,9% ogółu) sąd w toku prowadzonego postępowania wykonawczego zwracał się do organizatora rodzinnej pieczy lub placówki opiekuńczo-wychowawczej, w której przebywało dziecko, o nadesłanie informacji o całokształcie sytuacji dziecka

W zasadzie można powiedzieć, że aktywność sądu w tym zakresie była uzależniona od ewentualnej bierności organizatora rodzinnej pieczy zastępczej lub dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej, który przepisami ustawy *o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* jest zobowiązany przysyłać do sądu informację o całokształcie sytuacji dziecka.

89

Jedynie w 5 sprawach (2,5% ogółu) sąd opiekuńczy w toku postępowania wykonawczego, badając sytuację dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej, zwracał się do ośrodka pomocy społecznej o udzielenie informacji o sytuacji w rodzinie biologicznej dziecka – głównie pod kątem możliwości urlopowania dziecka do rodziny.

Biorąc pod uwagę cel postępowania wykonawczego prowadzonego w sprawie dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej wydaje się, że właściwy pod względem miejsca zamieszkania rodziców tego dziecka ośrodek pomocy społecznej jest podstawowym podmiotem, z którym sąd winien współpracować, sprawdzając możliwość reintegracji oraz monitorując sytuację dziecka czasowo urlopowanego z pieczy zastępczej pod opiekę swych rodziców.

90

Badanie aktowe pokazało, że sąd, prowadząc postępowanie wykonawcze, w przypadku konieczności sprawdzenia warunków socjalno-bytowych rodziny czy ustalenia aktualnej sytuacji w rodzinie praktycznie nie korzystał z zasobu, jakim jest ośrodek pomocy społecznej. Sąd znacznie częściej posiłkował się „własnymi” zasobami, czyli zlecał podjęcie określonych czynności kuratorom sądowym.

91

Sąd zlecał wykonanie wywiadów kuratorskich w miejscu zamieszkania rodziców biologicznych dziecka umieszczonego w pieczy i w miejscu sprawowania pieczy.

92

Okazało się, że sąd zlecał kuratorom wywiady w miejscu zamieszkania rodziców biologicznych w 33 sprawach (16,4% ogółu), w większości przypadków wielokrotnie. W 45,6% spraw, w toku postępowania wykonawczego zlecano kuratorowi sądowemu wywiad środowiskowy w miejscu zamieszkania rodziców dziecka umieszczonego w pieczy.

Sąd najczęściej w zleceniu wywiadu wskazywał kuratorowi potrzebę zbadania:

- „czy istnieją podstawy do tego, aby dziecko mogło powrócić do rodziców biologicznych” ,
- „czy rodzice podejmują współpracę z opieką, sądem i PCPR, czy są podstawy do powrotu dziecka lub pozbawienia władzy”,
- „czy rodzice podjęli zobowiązania wskazane przez sąd. Czy spełniają warunki do powrotu dziecka pod ich opiekę”.

93

W 10 badanych sprawach impulsem do zlecenia wywiadu kuratorowi w miejscu zamieszkania rodziców był ich wniosek o zgodę sądu na urlopowanie dziecka pod ich opiekę. W niektórych sądach funkcjonuje utrwalona praktyka zlecenia wywiadów środowiskowych kuratorowi sądowemu każdorazowo po wpłynięciu wniosku rodziców o urlopowanie.

94

Jeśli chodzi o zlecenie kuratorom wywiadów w miejscu sprawowania pieczy zastępczej, to taki fakt odnotowano w 46 sprawach (22,9% ogółu). W 36 sprawach pieczę zastępczą nad dziećmi sprawowały osoby spokrewnione z dzieckiem. W pozostałych 11 dzieci umieszczono w zawodowych rodzinnych formach lub w placówkach. Reakcją sądu po złożeniu przez kuratora sprawozdania była decyzja o stwierdzeniu braku podstaw do zmiany zarządzeń opiekuńczych.

W 87 sędziów (51,5%) zlecono kuratorom wykonanie wywiadów środowiskowych w miejscu sprawowania pieczy zastępczej. Wywiady zlecane były na okoliczność:

- „aktualna sytuacja opiekuńczo-wychowawcza małoletniego, sposób sprawowania nad nim pieczy przez opiekuna zastępczego oraz czy rodzice biologiczni się z nim kontaktują, interesują”,
- „czy rodzice kontaktują się z placówką, w jaki sposób uczestniczą w życiu dzieci, czy się nimi interesują, czy dzieci chcą być urlopowane do rodziców”,
- „czy rodzina zastępcza potrzebuje pomocy w sprawowaniu swej funkcji”,
- „na okoliczność ustalenia prawidłowości sprawowanej pieczy (tylko w rodzinach niezawodowych)”.

95

Udział przedstawiciela sądu w posiedzeniach dotyczących oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy

TABELA 22. PRZEDSTAWICIEL SĄDU W POSIEDZENIACH W SPRAWIE OCENY SYTUACJI DZIECKA		
Kto uczestniczy	Liczba odpowiedzi	% (100%=169)
kurator	100	59,2
sędzia + kurator	20	11,8
sędzia	10	5,9
brak odpowiedzi	39	23,0

96

Istnieje praktyka przesyłania przez sąd, w odpowiedzi na zaproszenie do wzięcia udziału przedstawiciela sądu w posiedzeniu zespołu ds. oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy, aktualnego wywiadu kuratora sądowego przeprowadzonego w miejscu zamieszkania rodziców wraz z adnotacją, że w posiedzeniu nie będzie uczestniczył przedstawiciel sądu.

97

DECYZJE W SPRAWIE URLOPOWANIA DZIECKA UMIESZCZONEGO W PIECZY

W większości przypadków sąd po wpłynięciu wniosku rodzica o urlopowanie dziecka zlecał kuratorowi sądowemu wywiad w miejscu zamieszkania rodziców dziecka lub zwracał się o opinię (stanowisko) w tej kwestii do placówki opiekuńczo-wychowawczej.

98

Jeśli chodzi o główne powody nie wyrażenia przez sąd opiekuńczy zgody na urlopowanie dziecka pod opiekę rodziców lub innych krewnych, to należy wymienić np.:

- nadużywanie alkoholu przez rodzica i wynikające z tego interwencje Policji,
- nie podjęcie przez rodziców terapii odwykowej zgodnie z zaleceniami sądu,
- zaburzone zachowanie dziecka umieszczonego w pieczy.

99

TABELA 24. INNE POSTĘPOWANIA W TOKU OPM		
Rodzaj postępowania	Liczba spraw	% (100%=201)
Zmiana zarządzeń opiekuńczych	41	20,4
Pozbawienie władzy	59	29,4
Zawieszenie władzy rodzicielskiej	4	2,0
Ustalenie kontaktów	2	1,0
Ustanowienie opieki prawnej	73	36,3
Alimenty	7	3,5
Rozwód	11	5,5
Demoralizacja	17	8,5
w tym:		
umieszczenie w Młodzieżowym Ośrodku Wych.	12	6,0
nadzór kuratora	5	2,5
Inne sprawy np. o wydanie zarządzeń wobec innego dziecka, o rozwiązanie rodziny zastępczej, o zgodę na zabieg, o ustanowienie rodziny zastępczej po 6 miesiącach	46	22,9

W toku postępowania wykonawczego dotyczącego umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, w odniesieniu do władzy rodzicielskiej rodziców dziecka lub odnośnie samego dziecka w badanych sprawach toczyło się wiele innych postępowań.

100

Sąd prowadził 59 postępowań w zakresie pozbawienia rodzica/-ów władzy rodzicielskiej, a inicjatywa w tym zakresie należała przede wszystkim do organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej i wynikała z obowiązku określonego w art. 47 ust. 7 u.w.r.

Najwięcej postępowań po umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej dotyczyło ustanowienia dla dziecka pozbawionego przedstawiciela ustawowego opiekuna prawnego (73 sprawy, czyli 36,3% ogółu). Sąd opiekuńczy wydawał zarządzenie o wszczęciu takiego postępowania najczęściej z urzędu po uprawomocnieniu się postanowienia o pozbawieniu rodzica/-ów władzy rodzicielskiej.

101

W ośmiu sprawach (4% ogółu) sąd po stwierdzeniu prawomocności orzeczenia o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej wydał na podstawie art. 109 § 4 k.r.o. zarządzenie zlecające kuratorowi sądowemu współpracę z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie lub zlecał kuratorowi sądowemu cykliczne wywiady kontrolne mające na celu zbadanie warunków życiowych małoletniego w terminach półrocznych.

102

W siedmiu sprawach (3,5% ogółu) w aktach nie odnaleziono jakichkolwiek przejawów aktywności sądu opiekuńczego prowadzącego postępowanie wykonawcze. W 130 sprawach (64,7% ogółu) sąd podejmował w postępowaniu wykonawczym w sprawach, w których umieszczono dziecko w pieczy zastępczej, jedynie rutynowe działania polegające na zapoznaniu się z wpływającym do akt Opm dokumentem. Natomiast w 64 sprawach (31,8% ogółu) sąd aktywnie prowadził postępowanie wykonawcze - wyznaczał posiedzenia wykonawcze, wydawał zarządzenia, współdziałał z jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz reagował na informacje o pojawiających się trudnościach czy nieprawidłowościach w trakcie pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

103

PRZESYŁANIE DO SĄDU PRZEZ ORGANIZATORA RODZINNEJ PIECZY LUB PLACÓWKĘ OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZĄ Z WŁASNEJ INICJATYWY INFORMACJI O CAŁOKSZTAŁCIE SYTUACJI OSOBISTEJ DZIECKA (ART. 47 UST. 5 U.W.R. LUB ART. 131 UST. 2 U.W.R.)

104

PRZESYŁANIE DO SĄDU PRZEZ ORGANIZATORA RODZINNEJ PIECZY LUB PLACÓWKĘ OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZĄ Z WŁASNEJ INICJATYWY INFORMACJI O CAŁOKSZTAŁCIE SYTUACJI OSOBISTEJ DZIECKA (ART. 47 UST. 5 U.W.R. LUB ART. 131 UST. 2 U.W.R.)

W 189 sprawach (94% ogółu), odnośnie do dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy, organizator rodzinnej pieczy zastępczej z własnej inicjatywy lub w terminach wskazanych przez sąd w zarządzeniu przesyłał do sądu zgodnie z dyspozycją art. 47 ust. 5 u.w.r. „Informację o całokształcie sytuacji osobistej dziecka”.

Z uwagi na zapis art. 131 ust. 2 u.w.r. zobowiązujący organizatora do przesłania do sądu, po dokonaniu oceny sytuacji dziecka, opinii dotyczącej zasadności jego dalszego pobytu w pieczy organizator z reguły przysyłał do sądu jeden dokument, który był zarazem „Informacją o całokształcie sytuacji osobistej dziecka” i „Opinią w sprawie zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy”.

105

Dokumenty przesyłane przez organizatorów rodzinnej pieczy były z reguły dość obszerne i zawierały wszelkie informacje, o których mowa w art. 129 u.w.r., czyli:

- ustalenia odnoszące się do aktualnej sytuacji rodzinnej dziecka i stosowanych metod pracy z dzieckiem i rodziną,
- plan pomocy dziecku,
- ocena jego stanu zdrowia i potrzeb,
- informacje o przebiegu procedury adopcyjnej,
- ocena zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy.

106

Jeśli chodzi o dzieci umieszczone w instytucjonalnej pieczy, to ustawa *o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* nie nakłada na dyrektora placówki obowiązku informowania sądu o całokształcie sytuacji osobistej dziecka. Ustawodawca zobowiązuje w art. 138 ust. 2 u.w.r. zespół powołany do okresowej oceny sytuacji dziecka jedynie do przesłania do sądu wniosku dotyczącego zasadności dalszego pobytu dziecka w placówce. Stąd w badanych aktach w przypadku dzieci przebywających w placówkach znajdowały się jedynie krótkie pisma dyrektora placówki informujące o decyzji zespołu ds. okresowej oceny sytuacji dziecka.

107

W związku z brakiem wymogu ustawowego placówka opiekuńczo-wychowawcza nie przesyłała do sądu (z własnej inicjatywy) informacji o całokształcie sytuacji osobistej dziecka i jego rodziny. Zatem w przypadku dzieci umieszczonych w instytucjonalnej pieczy inicjatywa w zakresie pozyskiwania aktualnej informacji o sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy i o jego rodzinie należała do sądu prowadzącego postępowanie wykonawcze.

108

Zarówno „Informacja o całokształcie sytuacji osobistej dziecka” wraz z „Opinią w sprawie zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy” w odniesieniu do dzieci przebywających w rodzinnych formach, jak i „Wniosek w sprawie zasadności dalszego pobytu dziecka w instytucjonalnej formie pieczy” muszą być przekazywane do sądu, w zależności od wieku dziecka, co 3 lub 6 miesięcy.

TABELA 26. PRZESYŁANIE PRZEZ JEDNOSTKĘ POWIATU INFORMACJI O CAŁOKSZTAŁCIE SYTUACJI DZIECKA			
Przesyłanie do sądu informacji o sytuacji dziecka	Liczba spraw	% (100%=201)	% skumulowany
NIE	12	6,0	6,0
TAK	189	94,0	100
w tym z częstotliwością:	1 x 3 miesiące	34	16,9
	1 x 6 miesięcy	146	72,6
	raz na rok	3	1,5
	rzadziej	6	3,0

109

Organizator rodzinnej pieczy zastępczej lub dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej ma obowiązek informować sąd opiekuńczy o ustaniu przyczyny umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej (art. 47 ust. 6 u.w.r. i art. 93 ust. 4 pkt 4 u.w.r.) i możliwości powrotu dziecka do rodziny biologicznej.

110

Jeżeli od umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej upłynęło 18 miesięcy, a do sądu nie wpłynął wniosek o powrót dziecka do rodziny, organizator rodzinnej pieczy ma obowiązek złożyć do sądu wniosek o uregulowanie sytuacji prawnej dziecka.

Do wniosku musi dołączyć opinię gminy i koordynatora rodzinnej pieczy (art. 47 ust. 7 u.w.r.). Podobny obowiązek ciąży na dyrektorsze placówki opiekuńczo-wychowawczej, w której przebywa dziecko.

Zgodnie z brzmieniem art. 100 ust. 4a u.w.r. dyrektor placówki po upływie 18 miesięcy od umieszczenia dziecka poza rodziną musi złożyć do sądu wniosek o wszczęcie z urzędu postępowania o wydanie zarządzeń opiekuńczych, celem zbadania zaistnienia warunków umożliwiających jego powrót do rodziny albo przysposobienia. Podobnie jak organizator dyrektor do swego wniosku dołącza opinię gminy lub podmiotu prowadzącego pracę z rodziną biologiczną.

111

W Regulaminie urzędowania sądów powszechnych obowiązującym od 8 lipca 2015 r. pojawił się zapis § 197 zobowiązujący przewodniczącego wydziału rodzinnego i nieletnich do przesyłania informacji „o służbowych numerach telefonów kontaktowych sędziów dyżurujących do wiadomości: (...) właściwemu ośrodkowi pomocy społecznej; właściwemu powiatowemu centrum pomocy rodzinie; właściwemu organizatorowi rodzinnej pieczy zastępczej; (...) placówkom opiekuńczo-wychowawczym, regionalnym placówkom opiekuńczo-terapeutycznym i interwencyjnym ośrodkom preadopcyjnym z obszaru właściwości danego sądu”. Aktualnie jest to przepis § 218 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych²⁰⁹ obowiązującego od dnia 1 stycznia 2016 r.

112

TABELA 27. SPOSÓB OPUSzcZENIA PIECZY ZASTĘPCZEJ – PORÓWNANIE PRÓBY BADAWCZEJ I DANYCH OGÓLNOPOLSKICH

Odsetek dzieci, które opuściły pieczę zastępczą poprzez:	Badanie aktywne	Ankieta PCPR	Dane ogólnopolskie za 2017
powrót do rodziny biologicznej	7,5%	4,6%	5,5%
przysposobienie	10%	2,0%	3,9%
pełnoletność	15,4%	7,9%	8,8%
z innych powodów (np. DPS, ZOL, śmierć)	1,0%	1,2%	brak danych

113

Współpraca sądu i PCPR-ów z gminą w zakresie pracy z rodziną biologiczną dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej, która ma zweryfikować możliwość powrotu dziecka pod opiekę rodziców.

Z punktu widzenia celu interwencji sądu opiekuńczego polegającej na zabraniu dziecka z rodziny i umieszczeniu w pieczy zastępczej wyrażonego w art. 1124 k.r.o. wydaje się, że współpraca sądu prowadzącego postępowanie wykonawcze i sprawdzającego regularnie, czy ustały przesłanki powodujące umieszczenie dziecka poza rodziną, jak i podmiotów odpowiedzialnych za organizację i wspieranie pieczy zastępczej z podmiotem odpowiedzialnym w gminie za pracę z rodziną, jest kwestią kluczową dla realizacji zasady pomocniczości i prawa dziecka do wychowania w rodzinie.

114

Tymczasem po umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej gmina jest niejako pomijana w działaniach prowadzonych przez sąd – tylko w 15 sprawach (7,5% ogółu) sąd po uprawomocnieniu się orzeczenia o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej przesłał informację o potrzebie podjęcia pracy z rodzicami tego dziecka do właściwej gminy, a jedynie w pięciu sprawach (2,5% ogółu) sąd zwracał się do ośrodka pomocy społecznej o udzielenie informacji o sytuacji w rodzinie biologicznej pod kątem możliwości udzielenia rodzicom zgody na urlopowanie dziecka lub stwierdzenia możliwości powrotu dziecka pod opiekę rodziców.

Lepiej sytuacja kształtuje się wówczas, gdy zadania pomocy społecznej z poziomu gminy i powiatu są realizowane przez jeden podmiot – miasta na prawach powiatu.

115

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ

www.sosdlarodziny.com

116

Projekt pn. „Dla rodziny” - doskonalenie zawodowe kadr systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej jest współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020
